

## **Začarani krug nacionalizama u BiH – hrvatski nacionalizam**

U prethodnom tekstu (Oslobođenje, Pogledi, oktobar-novembar 2021.) analizirani su velikosrpski i bošnjački nacionalizam uz napomenu da su nezaobilazni velikohrvatski i velikoalbanski nacionalizam, te da su izostavljeni iz tehničkih razloga.

Nacionalizmi su negativan dio širih istorijskih i društvenih procesa. Sa promjenom istorijskih okolnosti mijenjaju se i oblici nacionalizma te njegovi socijalni nosioci. Zato kritika današnjih pojavnih oblika nacionalizama, uključujući i hrvatski, ne može ostati samo u ravni pojava već mora imati u vidu istorijske faze i karakter nacionalizma. Kritika nacionalističke ideologije i političke prakse koja to ima u vidu, razumijet će njegovu prirodu te ono što mu je konstanta, aspiracije prema teritorijalnoj i političkoj dominaciji. Preciznije, bez kratkog istorijskog pregleda teško je razumijeti da je današnja reafirmacija ideje trećeg entiteta u FBiH za hrvatski nacionalizam samo oblik realizacije u postojećim uslovima.

Hrvatski nacionalizam razvija se u specifičnim uslovima pokreta za nacionalno oslobođenje Hrvata u okviru Austro-Ugarske imperije, dakle, unutar monarhističke države te podjele zona vlasti između Beča i Budimpešte.

Državne granice monarhije, sa velikim teritorijem u kojoj dominiraju narodi slavenskog porijekla opšti je ambijent koji utiče na razvoj i karakter nacionalizma u Hrvata.

Ne ulazeći u analizu istorijskih faza, u veoma čistoj formi on se razvija kroz Hrvatsku stranku prava osnovanu 1861. Pravaški pokret izražavao je interese nove klase, srednjeg sloja i mlade buržoazije nakon sloma feudalnog odnosa, sa ciljem ubrzanja stvaranja hrvatske nacije i samostalne hrvatske države. Ta se država vidi kao teritorija monarhije koju ne naseljavaju Austrijanci i Mađari, a stanovništvo kao jedna nacija, Hrvatske. Dakle, ekspanzija se vidi „državnim pravom“ hrvata, a ne osvajanjem novih teritorija (za razliku od velikosrpskog).

U ustavu Stranke prava (1880) piše: „Hrvatsko državno i prirodno pravo ima se oživotvoriti uspostavom cjelokupnosti kraljevine Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Rijeke, Međimurja, Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske, Koruške i Štajerske u okviru Habsburške monarhije te uspostavom ustava, slobode i nezavisnosti kraljevine Hrvatske“. Dakle priznaje se samo Monarh Bečki, kao garant nezavisnosti Hrvatske države.

Konsekventno tome, u Hrvatskoj može biti samo jedna nacija te Srbi nisu Srbi već pravoslavni Hrvati, a Muslimani Hrvati muslimanske vjere.

Nakon Velikog rata, srpski i hrvatski nacionalizam nastoje se nagoditi a kako dominacija režima iz Beograda kulminira kraljevom diktaturom poslije ubistva Radića u Skupštini i atentata na ministra. Kraljevina SHS koja je bar u naslovu, formalno, označavala nacionalnu ravnopravnost postaje Kraljevina Jugoslavija.

Prvaški pokret se radikalizuje, u emigraciji (Italija, Mađarska) vojno se organizuju ustaše za oružani sukob u Jugoslaviji.

Dramatične promjene u Evropi te Drugi svjetski rat, i raspad Jugoslavije uz podršku Musolinijevog fašizma dovode ustaše na vlast u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, uz gubitak Dalmacije. Formira se NDH koja sprovodi ekstremne dijelove programa pravaškog pokreta, nacionalno čiste Hrvatsku. Nad Srbima se realizuje genocid, a muslimani postaju „hrvatsko cvijeće“.

Do kraja II Svjetskog rata, velikohrvatski nacionalizam utemeljen na pravaškoj ideologiji ima za cilj „uzimanje“ cijele Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o BiH to se i postiže sa NDH.

U tom prvom istorijskom periodu hrvatski nacionalizam je izvoran, i ima sopstvene ciljeve kao velikosrpski kada je riječ o BiH. Upravo povodom BiH ta će se dva nacionalizma sukobljavati, koliko juče, toliko i danas.

Tokom 20. vijeka, hrvatska ljevica razvija suprotan pristup nacionalnom pitanju. Temelji ga na klasnoj strukturi nacije i suštinskim razlikama u shvatanju nacionalnog interesa. Za primjer, Krleža: „U tom začaranom krugu romantičnih sugestija, bolećivi kliše sentimentalnog, u sebe samog zaljubljenog hrvatstva postao je kreatorom i inicijatorom jedne političke svijesti, jedne izvjesne varijante takozvane kolektivne narodne volje, koja se ne podudara ni s interesima narodnim niti s istinom... Nema hrvatstva, koje je u stanju da pomiri hrvatskoga kmeta sa hrvatskim grofom.“

Narodnooslobodilačka borba u Hrvatskoj definiše antifašistički odnos prema nacionalnim pitanjima u Hrvatskoj, potpuno suprotan velikohrvatskom nacionalizmu.

Treće zasjedanje ZAVNOH-a (08.-09.10.1944., Topusko) usvaja „Deklaraciju o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske“ kao ustavni akt precizirajući i „Hrvatski i Srpski narod imaju jednaka prava u svakom pogledu... Svi građani Hrvatske su jednaki pred zakonima bez obzira na nacionalnost, rasu i vjeru“.

Nova socijalistička Jugoslavija, u početnoj fazi razvoja, de facto preuzima centralno-planski sistem privrede po uzoru na sovjetski model. Centralna politička vlast nad ekonomijom locirana je u prestolnici, Beogradu, i svjesno ili nesvjesno odgovara shvatanju da su Srbi najzaslužniji za pobjedu u II svjetskom ratu i revoluciju. U okviru te svijesti „tinja“ srpski nacionalizam, a birokratizam komandne ekonomije omogućuje privrednu dominaciju nad svim republikama i pokrajinama.

Sukob sa Staljinom (1948-1956) objektivno traži nova rješenja sopstvenog razvoja uz nezavisnost zemlje. Od 1952. otvara se put samoupravljanju, a nizom ustavnih i privrednih reformi nastoji se demontirati centralizam, podstaknuti tržište i jačati samoupravljanje kao novi sistem društvenih odnosa.

Liberalizacija odnosa u društvu poslije 1966. na javnu scenu iznosi otpore prema centralizaciji otuđivanjem sredstava od onih koji ih stvaraju. Hrvatsko proljeće (praćeno sličnim događanjima u Sloveniji) kulminira 1971. a povod su devize. Turizam, u najvećoj mjeri hrvatski, „proizvodi“ devize, koje se moraju predati Narodnoj Banci Jugoslavije po zvaničnom kursu a ona ih zatim prodaje svim preduzećima u zemlji na osnovu prioriteta petogodišnjih planova. Tako se devize, politički distribuiraju od „proizvođača“ ka „potrošačima“, i neekonomskim odlukama „izvlače“ iz Hrvatske.

Studentski bunt, praćen podrškom rukovodstva SKH, nezavisno od objektivnih razloga veoma brzo je prešao u nacionalističku fazu kroz zahtjeve za nezavisnost, „izlazak“ iz Jugoslavije. Obračun sa njima vodio je širokoj represiji nad studentima, intelektualcima i rukovodiocima.

Osnovna protivriječnost socijalističke Jugoslavije bila je u tendenciji da demontiranje saveznog (centralnog) etatizma vodi jačanju republičkih etatizama. Proces ostvarivanja nacionalne ravnopravnosti koji je gušen saveznim centralizmom, počeo se vezivati za decentralizovani etatizam, republiku i pokrajinu. Afirmiranje državnosti republike vodilo je, u praksi, njihovoj etatizaciji, što je bilo u sukobu s onim što predstavlja razlog sopstvenog postojanja, što je nacionalna ravnopravnost.

Sam Ustav iz 1974. definišući državnost republike te njihovo pravo na samoopredjeljenje, jedni su optuživali kao uzrok raspada Jugoslavije, a drugi branili jer je to (kao) omogućio. Tekst Ustava koji je u svom najvećem dijelu pokušaj da se pomenuta protivriječnost između dva etatizma riješi novim tržišnim i društvenim odnosom, ostao je zanemaren. U praksi je redukovano pomenutim sukobom koji se brzo vezuje za nacije te vodi sukobu velikosrpskog nacionalizma protiv ostalih, koji uporište za odbranu nalaze u jačanju sopstvenih nacionalizama.

U cijeloj etapi socijalističke Jugoslavije, hrvatski nacionalizam je objektivno odbrana od velikosrpskog, od centralističkog perioda do „deviznog pitanja“ te, na kraju, protiv JNA agresije na Hrvatsku.

Ako je odbrana od velikosrpskog tokom tog perioda bila razlog njegovog obnavljanja to nimalo ne mijenja zloćudnost njegovog karaktera. Naime, već tokom Domovinskog rata obnavljaju se, modifikovane ili ne, pravaške koncepcije prisvajanja BiH, i odnosa prema drugima, posebno Srbima, što je u opštem smislu uvod konkretnom progonu i zločinima.

Raspadom Jugoslavije, dolaskom HDZ-a i Tuđmana na vlast, hrvatski nacionalizam postaje zvanična ideologija.

Istovremeno brzo se formira njegov novi, socijalni nosilac, tajkuni u sprezi sa političkim nosiocima vlasti. Kruna toga ili cilj je definisan u Tuđmanovoj izjavi da Hrvatskom treba da vlada u ekonomiji, i društvu 200 porodica.

Unutrašnje etničko čišćenje Srba i prisvajanje BiH osnovne su odrednice velikohrvatskog nacionalizma tokom i poslije raspada Jugoslavije.

Osnovne komponente hrvatskog nacionalizma veoma su slične sastavnicama svake nacionalističke ideologije, tj. odgovaraju nacionalističkim standardima.

Prva, kao i kod drugih, je stav da je hrvatski narod istorijski gubitnik od zajednice jugoslovenskih naroda, od Kraljevine, do socijalističke Jugoslavije. Zajedništvo sa drugim narodima samo po sebi se odbacuje kao onemogućavanje hrvatstva i njegovog napretka. Prisutna dominacija srpskih interesa u Kraljevini, i pokušaji da se centralizmom oni zadrže u socijalizmu, jesu postojali. Važnija je druga strana medalje, upravo su hrvatski komunisti (SKH) krčili puteve reformama i ostvarivanju pune političke ravnopravnosti naroda u SFRJ. Hrvatski

nacionalizam odbacuje svako zajedništvo, jer to znači postojanje „drugog“, miješanje, zajednički život, sve ono što je protiv nacionalne „čistoće“.

Druga je, konkretizacija prve, Hrvati su uvijek bili žrtva. Blajburg i majsko stradanje 1945. ostatka ustaških jedinica (i četničkih, što se nacionalistički ne pominje) i civila u povlačenju, što jeste ratni zločin, postaje kamen temeljac opšte hrvatske žrtve. Svi zločini i genocid u NDH nestaju iz istorije, a ustaštvo te „prodaja“ Dalmacije za njihovu vlast, ostaje zaboravljeno. Elementi toga nalaze se i u interpretaciji Domovinskog rata. Tačno je da je velikosrpski nacionalizam uz JNA izvršio agresiju na Hrvatsku, uz brojne ratne zločine, tačno je da su pobune Srba korištene za formiranje Velike Srbije. Ali tačno je i to da je nacionalistička politika HDZ-a izazvala otpor kod Srba, još tačnije je da je politika podjele BiH pokazala prirodu te politike. Jednostranost oba nacionalistička pristupa ostaje temelj i hrvatskog i velikosrpskog nacionalizma, svoji zločini se ne priznaju a zločinci slave.

Treća sastavnica, „obavezna“ za sve naše nacionalizme je revizija istorije, brisanje iz sopstvene istorije antifašizma. Nije riječ o simboličnim detaljima, rušenju spomenika istaknutim antifašistima i davanju imena ulicama istaknutih ustaša, dakle, zvaničnih fašista, već o svijesti koja se time utemeljuje. Svijesti o sopstvenoj istorijskoj „čistoći“, vječitom pravu i opravdanosti svega što se, lažno, predstavljalo pravim hrvatstvom. Drugi dio istog je potiranje činjenice da su modernu Hrvatsku stvorili njeni antifašisti koji su bili socijalistički orijentisani te proveli socijalističku revoluciju. Uz sve greške, ona je bila antidesničarska, dakle, protiv nacionalizma u svom izvoru, društvenim i ekonomskim odnosima. Likvidacija antifašizma iz istorije, značilo je istorijsko utemeljenje desnice u osnovnim društvenim odnosima, ideološki otvorilo vrata pljačkaškoj privatizaciji i tajkunizaciji Hrvatske.

Četvrta je, politika „osvajanja“ BiH čime hrvatski nacionalizam postaje velikohrvatski. Izvorna pravaška ideja o Hrvatskoj do Drine, shodno ocjeni o novim realnostima, kod Tuđmana postaje „skromnija“ podjela BiH sa velikosrpskom ambicijom u BiH (Dogovor Tuđman-Milošević).

Unutar velikohrvatskog nacionalizma dolazi do sukoba. Obnovljene Hrvatska stranka prava i njene oružane snage HOS traže cijelu BiH. Tuđmanov HDZ to smatra nerealnim, rat sa Armijom BiH onemogućuje reintegraciju okupiranih dijelova Hrvatske, uz pritisak međunarodne zajednice. Dolazi do obračuna, general HOS-a Kraljević biva ubijen, a pravaši Paraga, Đapić, sa saradnicima su uhapšeni i sudilo im se za terorizam, itd.

Pretenzije velikohrvatskog nacionalizma mogle su se naslutiti u činjenici da je HDZ BiH osnovana 1990. kao sastavnica matične HDZ, Tuđmanove stranke na vlasti u Hrvatskoj. To je podrazumijevalo političko i organizacijsko jedinstvo Hrvata u BiH i Hrvatskoj, današnjim, nacionalističkim jezikom govoreći „hrvatski svijet“.

Agresija velikosrpskog nacionalizma u BiH dovela je do dvostrukog ponašanja HDZ BiH, formirana je sopstvena oružana snaga HVO koja je braneći BiH pokušavala kontrolisati teritorije za koje se smatralo da su hrvatske. Taj zamršeni trougao sukoba i ratnih zločina vodio je i sukobu između HVO i Armije BiH, i, podjelama „svojih“ teritorija. Tako je formirana Hrvatska Republika Herceg-Bosna kao „državna“ cjelina za teritoriju sa većinskim hrvatskim stanovništvom i one koji su mješoviti, ali pod vlašću HVO. Vrhunac te katastrofalne situacije

su podijeljeni gradovi, prije svih Mostar čije su obale etnički čišćene uz najveća stradanja Srba i Bošnjaka.

Vašingtonski sporazum (1994) je zaustavio hrvatsko-bošnjački sukob formiranjem Federacije na teritoriji sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. Tuđmanov je prioritet bila reintegracija, dvije krajine u Hrvatskoj koje su bile pod vlašću pobunjenih Srba, bivše JNA i Beograda. Međunarodnu podršku za to mogao je dobiti samo obustavom sukoba sa Bošnjacima.

Vašingtonskim sporazumom „Na temelju suverenosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine.... Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi (zajedno sa ostalim) i građani... pretvaraju unutrašnje ustrojstvo područja s većinskim bošnjačkim i hrvatskim pučanstvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju...” (Okvirni sporazum o Federaciji BiH, član I, Osnivanje).

Drugi dio Vašingtonskog sporazuma odnosi se na sporazum o Konfederaciji između republike Hrvatske i Federacije, koji nikada nije bio realizovan, niti je izgleda Hrvatska imala ozbiljne namjere da se on realizuje.

Sporazum određuje nadležnost središnje vlade i kantona, strukturu zakonodavnog tijela (zastupnički i Dom naroda) skoro identične današnjim („Odluke zakonodavnog tijela moraju odobriti oba doma“) dio III, B Zakonodavno tijelo.

Sporazumom je zaustavljen ratni sukob HVO i Armije BiH, te postignut „američki“ konsenzus između SDA i HDZ. Istovremeno, mnoge stvari ostaju otvorene i čine klicu budućih političkih sukoba. Naime, ambicije hrvatskog nacionalizma i u Hrvatskoj i u BiH samo su djelomično realizovane. Stvarni cilj, posebno, današnjim jezikom govoreći „treći entitet“, država u državi nije ostvaren, došlo se tek do zajedništva ravnopravnih naroda, konstitutivnosti Hrvata i Bošnjaka.

Katolička crkva u kontekstu BiH ima specifičnu i ne uvijek jedinstvenu ulogu. Bosanski franjevci, na istorijski sjajan način se bore za osnovne humane, krišćanske, vrijednosti, protiv rata i za opstanak BiH. Nadbiskup, kardinal, u ratnim podjelama ostaje u Sarajevu što implicira suprotstavljanje podjelama. Papa Ivan Pavao II politički podržava mir, ima važnu ulogu tokom Vašingtonskog sporazuma. S druge strane Katolička crkva u Hrvatskoj ostaje na tvrdim desničarskim stavovima, de facto, podržavajući HDZ u obje varijante. Hercegovački i Dalmatinski biskupi često su bili radikalno, nacionalistički, aktivni. Za BiH je bilo i jeste važno da su se Vatikan i Vrhbosanska nadbiskupija tokom rata zalagali za mir, pomirenje i zajednički život naroda. Nakon toga, sama Vrhbosanska nadbiskupija, vraća se podršci HDZ-u i nacionalnoj isključivosti.

Peta sastavnica je porast euroskepticizma. Do prijema Hrvatske u EU, 2013., unutrašnja politika i samog HDZ-a čuvala se od sopstvene nacionalističke svijesti te se sticao utisak o novoj politici. Nakon članstva u EU, prestao je strah strah mogućih evropskih kritika za nacionalizam i otvoren je proces njegove ponovne afirmacije. Na prvi pogled paradoksalno, ali u stvari nije. Naime HDZ se „vraća“ svojim desničarskim osnovama, prateći jačanje desnice i u drugim zemljama EU. To prati pojava niza konkurentskih desničarskih stranaka.

To je praćeno iznenađujućom primitivizacijom političkih retorika, posebno u slučaju predsjednika Hrvatske, Milanovića, i posebno u odnosu prema Bošnjacima. Njegov riječnik „pijane kafane“ uz osnovnu tezu o „prvo sapun pa onda parfem“ nije samo uvreda. Dolazeći iz same suštine nacionalističke svijesti o svojoj čistoći (a „prljavosti“ drugih) i kulturnoj nadmoći. To je na ivici rasizma, nepodnošenja drugačijeg, jer on otkazuje posjetu Travniku obzirom da treba proći kroz „bošnjačke i mješovite sredine“.

O tome je Krleža svojevremeno rekao „Sačuvaj me Bože hrvatske kulture i srpskog junaštva“.

Šesta, post-dejtonska faza svodi se na „Treći entitet“, teritorijalizaciji nacionalne ravnopravnosti.

Nakon Dejtona, kojim je odbačena svaka moguća podjela BiH, po cijenu veoma decentralizovane državne strukture, hrvatski nacionalizam (od Zagreba do Zapadnog Mostara) traži nova rješenja. Ekonomska, obrazovna, te nadasve politička podrška Hrvatske HDZ BiH i kantonima FBiH sa hrvatskom većinom u značajnoj mjeri liči na „hrvatski svijet“ u BiH. Osnovni cilj je sopstveni, treći entitet, što postaje opšta, a pogrešna, odrednica za nacionalnu ravnopravnost. To pokazuje stav, propale, samouprave „Srbi su dobili svoj entitet, a mi nismo“, „nismo ravnopravni jer smo zajedno sa Bošnjacima“.

U ovim, novim, okolnostima Bošnjaci prestaju biti dio hrvatskog nacionalnog bića, „hrvati muslimanske vjeroispovjesti“ i „cvijeće hrvatskog naroda“. To su bili u varijanti Hrvatske do Drine kada ih je trebalo asimilirati. Sada su prepreka i neprijatelj svih ciljeva hrvatskog nacionalizma u BiH.

Drugo, veoma važno, pitanje je koliko i kako bošnjački nacionalizam unutar FBiH teži dominaciji dajući argument hrvatskom (Vidi „Začarani krug nacionalizama u BiH V“, Oslobođenje web stranica, novembar 2021).

Prve poslijeratne godine prošle su uz ogromne napore, prije svega, međunarodne zajednice, u formiranju osnova normalne države. Dio toga je bila i razgradnja organizacije i politike Hrvatske Republike Herceg-Bosne u BiH.

Proces dobija suprotan tok 2000.-te godine. Amandman šefa OSCE-a, Berija, na izborni pravilnik po kome u Domu naroda FBiH, u kantonima ne važi odredba da hrvatski zastupnici u kantonima biraju hrvatske delegate u Dom naroda već svi zastupnici, bio je povod. Formira se Hrvatski narodni sabor, a u martu 2001. HDZ napušta institucije i proglašava Samoupravu. Nakon veoma oštire reakcije međunarodne zajednice, uz upotrebe SFOR-a, ukidaju se osnovni elementi i Samouprave te je HDZ zvanično ukida 6. septembra 2001.

Petričevi amandmani kojima se, na osnovu presude Ustavnog suda BiH 2002., uvodi konstitutivnost na svim nivoima vlasti, te u FBiH i Srbi postaju ustavno ravnopravni, HDZ doživljava kao udar na poziciju Hrvata. Taj stav se realizuje u činjenici da do 2021 (tj. 19 godina) u kantonima gdje je HDZ na vlasti, nisu mijenjani ustavi da bi Srbi postali konstitutivni.

Period od 2002. do 2018. karakterizuje trajna koalicija nacionalnih stranaka SDA, HDZ i SNSD (ili SDS), preciznije dogovor o podjeli vlasti u institucijama, podjeli političkog „vlasništva“ nad javnim preduzećima, te kompletiranje potpune vlasti nad „svojim“ teritorijama, RS za SNSD,

kantoni sa hrvatskom ili bošnjačkom većinom za HDZ ili SDA. U tom kontekstu 2011. na IV saboru aktivira se Hrvatski narodni sabor (HNS) sa orijentacijom na dugotrajnu političku borbu da se promijeni Ustav BiH i Izborni zakon. Njegov „obnoviteljski“ cilj bio je stvaranje trećeg entiteta. Nacionalističko-oligarhijski politički mir posebno 2018. remete nenacionalne stranke, posebno u Kantonu Sarajevo dolazeći na vlast i pokazujući mogućnost drugačije politike. Rezultati opštih izbora 2018., posebno u FBiH otvaraju novu krizu i ofanzivniji nastup HDZ-a koji de facto izlazi iz nacionalističkog mira sa SDA. Povod je treći izbor Ž. Komšića za člana Predsjedništva BiH, bošnjačkim glasovima, njegovo definisanje politike ukidanja konstitutivnosti te izbora na građanskom principu „jedan čovjek, jedan glas“. Nije teško vidjeti da je ukidanje konstitutivnosti kao politika Demokratske fronte, bilo u funkciji „građanske“ legitimnosti izbora Komšića. SDA se počela prilagođavati toj politici te je otpor HDZ-a od neprihvatanja Komšića postao jači, braneći konstitutivnost, ustavno načelo o ravnopravnosti nacija u BiH.

HDZ-ova odbrana konstitutivnosti, koja je sama po sebi opravdana, gubi na vjerodostojnosti najmanje iz tri razloga. HDZ je bio protiv odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti iz 2002., te njene implementacije jer su Srbi u FBiH postali ustavno ravnopravni i dobili mjesto u izvršnoj vlasti smatrajući to slabljenjem pozicije Hrvata.

Konstitutivnost i nacionalna ravnopravnost se shvataju teritorijalno, te se svodi na ravnopravni status teritorije na kojoj su Hrvati većina a HDZ na vlasti. To logično vodi trećem entitetu, a ne nacionalnoj ravnopravnosti svih Hrvata, posebno onih koji su „van teritorije“. Zato su Hrvati u RS ili u drugim dijelovima FBiH zaboravljeni i ne bori se za njihovu ravnopravnost, beznačajni su za „teritoriju“ i ravnopravnu vlast HDZ sa teritorijama gdje drugi, SNSD, SDA, imaju svoju vlast.

Aktuelna „borba“ za konstitutivnost vezana je na koncept legitimnog predstavljanja, a svi HDZ prijedlozi promjene izbornog zakona vode nacionalnoj podjeli izbornih jedinica. U kantonima sa hrvatskom većinom HDZ je sa svojom nacionalnom koalicijom HNS u ubjedljivoj većini zbog potpune političke vlasti. Posljedično, legitimitet u praksi znači da su samo HDZ-ovci legitimni, čime se de facto učvršćuje jednopartijski sistem u Hrvata.

Druga je tema činjenica da je Komšić načinom svog izbora, još više svojom politikom ukidanja konstitutivnosti, homogenizirao i radikalizovao svijest Hrvata i samim Hrvatima stvara osjećaj neravnopravnosti, te jača poziciju HDZ-a.

Sporenje oko izbornog zakona, je borba za „višak“ vlasti, između SDA ili HDZ, preciznije kako imati „svoje“ Hrvate, u Predsjedništvu BiH, Domovima naroda, i drugim izvršnim i zakonodavnim tijelima. Nastuprot tome demokratizacija izbora, prije svega mogućnost vanrednih izbora i smjenjivost izabranih te integritet izbornog procesa, ostaju zabranjena tema. Svi ti sporovi izviru iz jednopartijskog nacionalnog shvatanja politike sa vodećim partijama u „jednoideološkim“, formalnim (HNS) ili neformalnim „Pro-bosanski patriotski blok“, partnerima.

Istovremeno, odluke NSRS o povlačenju nadležnosti, predstavljaju predposljednji korak ka secesiji, dramatizuju opštu situaciju prijeteći integritetu BiH.

Kriza oko promjene izbornog zakona traje godinama, dovela je do blokade izbora nove Vlade FBiH (u tehničkom mandatu već tri godine), niza pregovora koji propadaju i na kraju do novije prijetnje HDZ-a da će bojkotovati izbore ove godine. U situaciji veće i narastajuće krize oko povratka nadležnosti, Dodikove politike i odluka Narodne skupštine RS, te blokade institucija BiH i FBiH, izborna kriza ostaje u sjeni većih problema.

Težište HDZ-ove politike se mijenja. Ono se prebacuje na mnogo ozbiljniji i opasniji teren. Prijedlog HDZ o deblokadi Federacije (24.12.2021.) de facto traži povratak nadležnosti od FBiH kantonima te se bazira na Vašingtonski sporazum. Time HDZ prati SNSD u demontiranju institucija, ovaj put u FBiH i u osnovi je dezintegracijski.

U obrazloženju tačke a, sastav Doma naroda, piše „Dakle, samo legitimitet predstavljanja stvara temelj za stvarno sudjelovanje u odlučivanju“ a sam se legitimitet predstavlja kao „veza između onih koje predstavlja i njihovih političkih predstavnika.... i čije interese zastupa“.

To je praćeno zahtjevom da se u Vladi FBiH „osigura jednak glas predstavnicima konstitutivnih naroda“ tj. da se odluke usvajaju kao u VM BiH, nema preglasavanja niti većine glasova.

Takođe se traži ukidanje Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i Federalnog ministarstva kulture i sporta jer ih nema u Ustavu (Presuda Ustavnog suda, 2010). Traži se povećan broj izaslanika u Domovima naroda, sva tri naroda koji mogu predložiti predsjednika i potpredsjednika FBiH sa 6 sadašnjih na 9 (što je više od ½ članova, ukupno 17).

Svi prijedlozi, praktično, omogućuju HDZ-ovu dominaciju u odlučivanju hrvatskih predstavnika. Istovremeno to je, u osnovi, nacionalističko shvatanje nacionalne ravnopravnosti kao ravnopravne podjele vlasti nacionalnih oligarhija koje zastupaju „nacionalne“ interese. Na „svojim“ teritorijama.

Hrvatski nacionalizam u BiH sa već opisanim ciljevima, sada je u situaciji da se vraća na klasične pozicije iz ratnog i poratnog vremena u značajnoj mjeri jačajući kao odgovor na bošnjački nacionalizam u FBiH, te „prijetnju“ unitarizacijom ukidanjem konstitutivnosti i izborima „jedan čovjek, jedan glas“, te nizom praktičnih poteza SDA vlasti tamo gdje je ima.

Druga faza HDZ-ovog, sada kroz HNS, aktuelnog pitanja je Prijedlog izmjena izbornog zakona od 18.01.2022.

Za izbor članova Predsjedništva BiH se isunjava dio zahtjeva po presudama suda u Strazburu, bira se „predstavnik hrvatskog konstitutivnog naroda i ostalih građana“ i tu formulaciju je prihvatila Venecijanska komisija i kao rješenje problema Sejdić-Finci.

Elektronski sistem glasanja za člana Predsjedništva BiH u kantonima gdje pobjednik izbora u kantonu nosi sve elektronske glasove (17) ostavljen je za dalje „modeliranje“. Nevjerovatan je zahtjev da se pobjednici na izborima za člana Predsjedništva moraju potvrditi na Klubu Hrvata (Bošnjaka, Srba) u Domu naroda BiH, čime se de facto poništava opšte pravo glasa a HDZ-u osigurava član Predsjedništva.

Izbor za Dom naroda FBiH, sa izbornim cenzusom (Bošnjaka i Srba takođe) od preko 5% Hrvata (Srba, Bošnjaka) u nekom kantonu koji se mora proći da bi taj kanton mogao delegirati člana Kluba u Domu naroda, itd. Ovaj jedinstveni prijedlog svih članica HNS u punoj mjeri, politički



diskriminiše sve Hrvate koji su teritorijalno (tj. partijski) pogrešno raspoređeni. Jedinstvo političkih partija sa hrvatskim predznakom remeti jedino Hrvatska republikanska stranka koja je istupila iz HNS, koja „jasno i pošteno“ traži hrvatski entitet i Hrvatsku banku koje „već sada možemo osnovati“ (S. Raguž, 26.01.2022.).

U BiH, obzirom na sve ratne, poratne i opšte nacionalne traume, te na složenu dejtonsku strukturu, nije moguće idealno rješenje izbornog zakona. Ono kojim bi svi bili zadovoljni. Zato su startne pozicije za pregovore uvijek ekstremne i izrastaju iz partijske borbe za vlast, za svoje „Hrvate“ u slučaju FBiH. Važno je doći do kompromisa koji će minimizirati partijske monopole i mogućnosti blokade institucija. U aktuelnoj situaciji, onemogućiti „projekat Komšić“ i reducirati nadležnosti Domova naroda tako da Zastupnički domovi (građani) dobiju funkcionalnost i značaj. Pri tome „vitalni nacionalni interes“ nisu samo etničke kategorije već i osnovne ekonomske i socijalne politike, na primjer budžet, strategije razvoja itd.

Nasuprot HDZ/HNS-ovog prijedloga, SDA kao i drugi učesnici razgovora iz Neuma nisu imali nikakav prijedlog, a prijedlog NS još ranije sa bezobraznim obrazloženjem SDA nije ni željela razmatrati, kao ni NIP-ov. Ta činjenica tzv. pro-bosanski blok dovodi u pasivnu ulogu, de facto, poručuje da su oni protiv promjene izbornog zakona. Pregovori su završeni neuspjehom, HDZ je tvrdo branio svoje, a SDA i kompanija izbjegavali suštinu promjena. Saga oko izbornog zakona se nastavlja i teško je vidjeti joj kraj.

Veoma je pogrešno neprihvatanje prijedloga oko ustavne formulacije za izbora članova Predsjedništva. Racionalizacija nadležnosti Domova naroda je apsolutno neophodna itd. Važniji je politički rezultat. Neuspjeh pregovora i izbori po postojećem zakonu (a njih mora biti) novo su pogonsko gorivo hrvatskom nacionalizmu u BiH. Nerazumijevanje toga od strane SDA i drugih je istorijska greška protiv jedinstva zemlje. Obzirom da „međunarodni prijatelji“ teže balansiranom pristupu a treba im mir u BiH, izborna kriza otvara vrata zagovornicima trećeg entiteta.

Na izbornom zakonu se sudaraju dvije pogrešne i opasne interpretacije nacionalne ravnopravnosti, ustavom definisane konstitutivnosti. HDZ i HNS to vide kao njenu teritorijalizaciju, te ravnopravan status teritorije sa većinskim hrvatskim stanovništvom. Protiv toga je, jednako pogrešan, zahtjev da se ukine konstitutivnost tj. ustavna garancija političke ravnopravnosti sve tri nacije. To je, logično, praćeno tzv. građanskim izbornim principom (jedan čovjek, jedan glas) te pojave ideologije o jednonacionalnoj Bosni i Hercegovini gdje je bosanska nacija krov tri etničke grupe. Ako prvo vodi separatizmu, drugo traži unitarnu državu. Konstitutivnost se mora braniti od oba, de facto, napada na nju, tj. nacionalnu ravnopravnost. Ona ne može biti teritorijalizovana, ne može se dijeliti, ne može se lažiranjem tzv. evropskih standarda gasiti politički karakter nacionalne ravnopravnosti, ne može se dijeliti građansko od nacionalnog pa onda suprotstavljati jedno drugom.

U tom začaranom krugu uroka i posljedica, nije najvažnije „šta je jaje a šta kokoš“. Izaći iz tog kruga se ne može površnim, jednostranim, pristupima javnosti, medijima i intelektualnoj zajednici.

Građanska i kolektivna, nacionalna ljudska prava su jedno, čine korpus ljudskih prava po svim međunarodnim konvencijama. Ugroženost kolektivnih ljudskih prava, ugrožava u cjelini sva

individualna građanska prava. Zato je borba za ljudska prava jedinstvena, i borba za kolektivna i individualna.

U jednonacionalnim državama kolektivna, nacionalna prava nisu ni na koji način ugrožena, svi su Njemci, kao nacionalni kolektiv, jednaki u državnoj organizaciji, sistemu i Ustavu. Zato je akcenat na odbrani individualnih ljudskih prava, prava građana.

U višenacionalnim državama, situacija je drugačija. Nacionalni kolektivi moraju biti potpuno ravnopravni, politički, institucionalno i ustavno, da bi uopšte bila moguća individualna prava. Zato građansko društvo i jeste uključujuće, sa punom ravnopravnošću svih. U BiH, Bošnjaka, Srba i Hrvata, i njih kao pojedinaca, građana.

Velikohrvatski nacionalizam (kao i velikosrpski) prema BiH, istorijski kontinuirano za ambiciju ima podjelu zemlje. Zavisno od opštih istorijskih okolnosti taj cilj se prilagođavao situaciji, od podjele teritorije do raznih oblika dominacije, političke i svake druge.

To je konstanta oba nacionalizma, Srbi i Hrvati u BiH su „meta“ Zagreba i Beograda, u nastojanju da budu „alat“ nacionalističke politike susjednih država.

Retoričko, političko, domaće i međunarodno suprotstavljanje nacionalizmima, u BiH, Hrvatskoj, ne daje očekivane rezultate, stvari se ponavljaju te to izgleda kao „usud“ zemlje. Suština problema, svijest i raspoloženje hrvatskog i srpskog naroda u BiH, potpuno se zaboravljaju. Problem se, pogrešno, redukuje na političke elite i njihove smjene.

Borba protiv nacionalizama koji se indukuju iz Zagreba i Beograda, te oslanjaju na strahove od majorizacije i gubljenja prava Srba i Hrvata u zemlji, i na njihovu nacionalističku oligarhiju, moguća je samo njihovim oslobađanjem od toga što nacionalizme hrani.

Bošnjački, „patriotski“ nacionalizam radi upravo suprotno, krijući interese sopstvene oligarhijom, odbranom države onako kako je on vidi, u konačnici bez nacionalne ravnopravnosti za šta je konstitutivnost ustavna garancija. Otvarajući, time, prostor srpskom i hrvatskom i držeći zemlju zarobljenu u haosu tri nacionalistička, malo saveza, malo sudara.

Većinska nacija je najodgovornija za jedinstvo BiH, za politiku i praksu koje će realno osloboditi „naše“ Srbe i Hrvate od nacionalističkih uticaja, spolja i iznutra. Cilj je borba protiv nacionalizama koji teže podjeli a sredstvo je gašenje uzroka mogućnosti nacionalističkih manipulacija.

Moraju se razumjeti strahovi i istorijska iskustva manjinskih naroda. Hrvati su u svim, istorijski gledano, državama u kojima su bili, od Austro-ugarske do obje Jugoslavije, bili izloženi dominaciji vlasti većine. Odatle, opravdana osjetljivost i velika potreba za punom ravnopravnošću. HDZ to koristi za svoje partijske interese, ali potreba za punom ravnopravnošću nije indukovana HDZ-om, niti se insistiranje na konstitutivnosti može tumačiti interesom HDZ-a i HNS-a. To je potreba svih Hrvata i zato je „projekat Komšić“, sa politikom ukidanja konstitutivnosti, doveo do potpunog jedinstva Hrvata a ne samo hrvatskih stranaka.

Stabilna, održiva i napredna BiH moguća je samo ako su građani sva tri naroda i ostali zadovoljni svojom socijalnom, ekonomskom i političkom pozicijom, potpunom ravnopravnošću. Tim se gube strahovi, gasi izvori nacionalizama i omogućuje proces

oslobođanja građana u svim nacijama. Na tome treba raditi u praksi, dokazati realnost i istinu, da je BiH vitalni nacionalni interes i Srba i Hrvata, da je i njihova.

Nažalost, u nas se radi potpuno suprotno, u velikoj mjeri se konkretnim potezima (o retorici da ne govorimo) odvajaju manjinski narodi, Srbi i Hrvati, od jedinstvene BiH.

Nacionalne partije brane interese sopstvenih oligarhija i ne mogu naći zajednički imenitelj u BiH, teže podjelama braneći „svoju“ teritoriju ili osvajanjem „cijele“ teritorije. Izvor nacionalizma je „pljačka“ sopstvenog naroda, korupcija i nepotizam su pojavni oblici. Zato opozicija, da bi to stvarno bila, u sva tri naroda, mora biti jasno i otvoreno protiv nacionalizma u sopstvenom narodu, protiv društvenog uzroka korupcije i nepotizma.

Proces ozdravljenja BiH mora početi na Izborima 2022., sa definisanjem novog pristupa opozicije, sa fokusom na ljude, građane, socijalne i ekonomske teme te kritikom nacionalizama, kod svih.

Žarko Papić  
10. februar 2022.